

Křesťan a politika [1998]

POLIS (a tedy také „politika“), která má (nejen etymologicky) svůj základ a opětovný zdroj obnovování v agoře, je nepochybně vynálezem řeckým. První křesťané se setkali s tímto vynálezem až v době jistého duchovního a myšlenkového úpadku a zároveň jisté značně perspektivní proměny původní řecké POLIS v římskou MEGAPOLIS resp. v době již ustavené mocné říše v politickou instituci nových dimenzí, totiž republiku (a později císařství), která se stala odkazem Říma Evropě a po mnoha staletích i mimoevropským zemím a i civilizacím této planety. Křesťanské „církve“, tj. sbory jakožto místní společenství, neměly původně ani politický charakter, ani politické cíle. Důvody, proč křesťané byli ze strany Říma považováni za destabilizující skupiny či hnutí (podobně jako židé a proselitě, seskupující se kolem synagog ve všech větších nebo významnějších městech Středomoří), byly zejména náboženské, protože se soustřeďovaly především na jejich údajný ateismus, možná přesněji na jejich neochotu být loajální vůči v té době již vlastně zbožštěnému státu, vůči Římské říši. Bylo to svým způsobem správné rozpoznání: křesťanství přinášelo pozoruhodnou, ale povážlivou alternativu k politickým trendům a politickému vývoji tehdejšího „světa“: odmítalo všechny božské instance, které byl Řím ochoten uznat (a skutečně také uznával právě svou institucí Pantheonu), ovšem za předpokladu respektu k nejvyšší autoritě, totiž státu = římské říše, a proklamovalo jinou říši, která není „z tohoto světa“, ale je každé pozemské autoritě nadřazena. Tato jiná říše není zasněžená, nýbrž naopak spíše naopak „předsvětná“, neboť přichází a proniká svým působením do světa, který se sice jedinému pravému Bohu-Stvořiteli sice odcizil, ale musí být znovu proměněn podle původních a ničím jiným nenahraditelných a nezastupitelných božských záměrů. Tato proměna již nastala a pokračuje uprostřed všeho dění, které na to třeba vůbec nevypadá. Ježíšovo dobré poselství je svou podstatou vyhlášením přicházejícího království zcela nového typu, neboť jeho prosazování nespočívá v dobyteltství ani v organizační správní reformě, ani v zavádění nových zákonů a nových politických struktur, ale v obratu, jímž musí projít každý jednotlivec ve svém nitru. Tím byly vlastně veškeré vnější politické a společenské pořádky (včetně morálky!) ne sice popřeny, ale určitě relativizovány, a relativizovány tak byly i všechny tehdy běžné závazky, kladené na člověka, mezi nimi – jistě na prvním místě, jak to bylo ze strany Říma hodnoceno – i závazky občana obrovské říše (jež byla nápodobou, ale zejména úspěšným vylepšením a zefektivněním pozoruhodného makedonského projektu, jehož dynamika prakticky skončila Alexandrovou smrtí). Přicházející nová říše s novým typem vlády neměla být v žádném případě konkurentem světských království, ba ani největší říše tehdy přítomné současnosti (a ovšem tím méně minulosti, tedy žádným „návratem“ v běžném smyslu): šlo o vládu boží (ovšem jediného pravého Boha-Stvořitele všech, ať ho uznávají nebo ne), o vládu nebes, tedy vládu spravedlnosti, která přichází z nebes na zem a setkává se souhlasně se vším, co je v lidských činech a myšlenkách pravého, protože postaveného na spolehnutí ne na věci dané („jsoucí“), ani na ty nemocnější, ale na to jediné spolehlivé, co teprve přichází a co tu je přítomno jen v prvních projevech. Této nové vládě se mají a vposledu musí podřídit všechny vlády pozemské: všechny jejich cíle, záměry a dokonce i mocenské prostředky mají a musí být odvozovány z oné vlády přicházející a vůbec nezaložené na prostředcích světského panování, na moci, síle a násilí; všechny musí být touto jedinou nejvyšší vládou spravedlnosti měřeny a – v případě, že s ní jsou v rozporu – upravovány, opravovány a proměňovány.

To všechno muselo nutně vést ke konfliktům a zdánlivě nepřekonatelnému napětí mezi již pozoruhodně a novátorsky se organizujícími se křesťany (stále víc se inspiřujícími Platónovou politickou vizí) a římským státem. Křesťanství se nešířilo

jen z Palestiny přes židovská společenství do Středomoří (a později i dál), ale začalo také prorůstat z původně nejnižších římských vrstev do vrstev středních a posléze i nejvyšších, až došlo k zlomu, že se nejprve dočasně a pak definitivně stalo oficiálním římským „náboženstvím“. Tak jako byli zprvu pronásledováni křesťané, byli později pronásledováni nekřesťané. Symbióza křesťanství, které se silně počítalo a pořímštilo, se státním organismem obrovské říše, měla celou řadu následků, z nichž některé je možno hodnotit jako pozitivní z hlediska evropského vývoje, ale většinu i z těchto „pozitivních“ lze právem hodnotit jako deformaci, narušení a přímo degradaci původního Ježíšova poselství. Pro vývoj samotného křesťanství nabyly takové deformace fatální podoby zejména poté, co se v důsledku pádu Říma a rozpadu impéria právě církevní organizace stala integrující mocí uprostřed chaotické a devastované „křesťanské“ části Evropy. Byla to druhá obrovská dějinná výzva, na kterou křesťané museli odpovědět, a to jak ideově a duchovně, tak mocensko politicky. Zesílily misie na jedné straně, ale musel být také znovu zaveden pořádek, a to tvrdou rukou. Tak jako se křesťanům stal Platón ideovou oporou v myšlenkové a speciálně theologické orientaci, tak se v nové situaci stal jejich oporou Aristotelés (jako filosof již zapomenutý a připomínaný jen jako vědec), jehož filosofické spisy se zprvu překládaly do latiny z arabských textů, doprovázených hojnými komentáři (řecké originály musely být později teprve objeveny). Recepce zprvu většinou i hierarchií silně odmítaného Aristotela vyvrcholila posléze v dílech Albertových a Tomášových. To by však bylo rozhodně nestačilo pro zavedení nových politických pořádků. A zde opět sehrál světodějnou úlohu zejména Karel Veliký, inspirovaný římskou říší minulosti, která však měla být v jiné podobě obnovena. Politická integrita však nemohla být založena jen mocensky. Historicky nemůže být pochyb o tom, že právě v záležitosti integrity západní Evropy sehrála stěžejní roli právě církev. Odtud také její dlouho trvající nárok na supremacii: panovníci ještě dlouho přijímali své koruny z rukou papežů.

Dříve nebo později však muselo dojít k postupně stále silnější politické emancipaci světských vlád z původní dominance vlády duchovní. Stále jasněji se ukazovalo, že konstantinovská církev není schopna zvládnout dynamický proces restruktury evropských společností. Církev to ve svých hierarchických složkách dlouho nechápala a k svému soustředění na záležitosti duchovní musela být v dlouhých konfliktech nejednou i mocensky donucena. Snad je na místě zmínit, že tu nejde jen o církev katolickou, ale stejně tak o některé církve protestantské, zejména luterské, které sice nikdy nedosáhly takové politické moci jako katolická církev ve středověku, ale o to více usilovaly o konformitu a úzké spojení se státní mocí. (Také kalvínský pokus o pozemskou theokracii musel ztroskotat.) Výsledkem je však dnešní – a nejspíš i budoucí – skutečnost rozdělení obou „mocí“, kdy stát se přestává vměšovat do záležitostí církví a kdy církve přestávají usilovat o politickou dominanci. Dnes už opravdu jen staromilci a nepoučitelní tradicionalisté chovají zamilovanou představu o tom, že církev dosáhne znovu svých bývalých politických privilegií (tam, kde je kdysi měla). A stejně tak jen stejně nepoučitelnější političtí autoritáři hodlají využít všech možností, aby církve a vůbec křesťanství zcela vytěsnili z veřejného života (bohužel chování křesťanů jim v tom příliš často vysloveně nahrává).

Vzniká otázka, co to vlastně znamená, že křesťané a církve se mají soustřeďovat na své duchovní poslání a nevměšovat se do politiky, jak to někdy bývá formulováno. Křesťané jsou totiž zároveň občany, a k občanským povinnostem náleží politická angažovanost. Křesťan se nemůže chovat a nemůže ani myslit schizoidně, žít takříkajíc ve dvou světech, aniž by se svým životem a myšlením pokusil o jejich propojování a vposledu sjednocení. K podstatě křesťanství náleží právě naopak zrušení rozpolcenosti člověka, jeho života i světa. Proto některé

politické programy nemůže křesťan přijmout za své, některé může podporovat, jiné tolerovat, proti jiným se musí aktivně stavět. Stranit se politiky a veřejného života nepochybně znamená stejně tak opuštění Ježíšova poselství jako usilování o politickou moc. Křesťané se nikdy nesmějí nechat zavřít do nějakých ghett ani se uchýlovat do nějakých „Kunvaldů“, kde si spolu se svými ideově blízkými budou „dýchat na dušičku“. Veřejné, tedy politické působení je od křesťanství neoddělitelné a neodmyslitelné. Otázkou však je, zda je možná nějaká „křesťanská politika“. Po mém soudu to není možné ze stejného důvodu, z jakého není možná křesťanská věda, křesťanská filosofie (tady určitě narazím, ale právě já to musím říci) nebo křesťanská hudba (a umění vůbec – to už bude jistě chápáno jako provokace).

Co vlastně dělá naše křesťanství skutečným, pravým křesťanstvím? Po mém soudu jde o dobrou vůli žít v co největším souhlasu s požadavky a výzvami samotného Ježíše, a to podle nejlepšího svědomí každého jednotlivce (ovšem náležitě poučeného). Politické hnutí nebo strana, které by normy třeba horského kázání vzaly za základ své politiky, by se na politické scéně musely rychle znemožnit. Politicky uplatňované křesťanství je možné jen v podobě kompromisů, a to nikoli pouze na úkor zásad křesťanských, ale také na úkor zásad mocensko politických. Politice, která někdy nedbá technických, „praktických“ (pragmatických) zřetelů a vědomě se proti nim proviňuje ve jménu norem, které považuje za vyšší a důležitější, než jsou normy technicko politické, se u nás od dob Masarykovy havlíčkovské čítanky začalo říkat „nepolitická politika“. K nepolitické politice náleží zejména připravenost na prohru tam, kde být vítězem znamená vinu, provinění proti vyšším, nikoli pouze politickým zásadám a normám. Myslím, že právě Ježíš je vzorem takové na staletí účinné nepolitické politiky, která si uchovává schopnost odstupe od politické „průchodnosti“ tam, kde konformita s většinou se může stát a často stává mravním a duchovním debaklem.

Křesťanství jako historický fenomén se od prvních počátků vyznačuje jistým v mém vidění neblahým rysem, totiž že Ježíšovo učení (tj. evangelium, jak je sám nazýval) bylo překryto a zastíněno učením o Ježíšovi. Zdá se mi, že kulturní, ideová a duchovní budoucnost Evropy bude záležet na ochotě Evropanů, zejména křesťansky orientovaných Evropanů, naslouchat samotnému Ježíšovi a přestat si jeho obraz theologicky či filosoficky konstruovat. Konfesijní rozdíly (často převáděné do politiky) se vždycky zakládaly na odlišnosti takových konstrukcí a hluchotě těch, kdo na ně spoléhali víc než na přicházející nové království.

Křesťanství a politika

01

Nutnost rozlišovat mezi křesťanstvím, které přijímá pro sebe normu Ježíšova evangelia, a křesťanstvím jako historickým fenoménem (a tedy s přihlédnutím k dějinným proměnám, které nemusí být vždy v souladu s normami a principy Ježíšova evangelia).

02

Ježíšovo evangelium má v jistém smyslu politický charakter, protože se soustřeďuje na vyhlášení nové vlády, nového království, přicházejícího od Boha a vyžadujícího tzv. vyšší spravedlnost.

03

Ježíš navazuje na starozákonní proroky, ale zároveň relativizuje a někdy přímo reviduje příkazy mojžíšského zákona. Proto se dostává do konfliktu s farizey a zákoníky, kteří představovali židovskou autoritu.

04

Ježíš se však dostává také do konfliktu s Římem resp. se místními zástupci říše, která pro Židy již delší dobu představuje okupační moc, proti které se opětovně bouří. Ježíš sice konflikty nevyhledává, ale vyhlašuje autoritu, kterou žádná velmoc nemůže akceptovat. Z politického hlediska se Ježíš nemůže jevit, leč jako rebel, a to politický rebel, takřkajíc dissident.

05

On se však distancuje dokonce od domácího dissentu a od jeho očekávání politického Mesiáše (Jan Křtitel je zmaten, posílá - sám vězněn - své žáky s dotazem, zda je skutečným Mesiášem). Je otázkou, jak máme interpretovat jeho demonstrativní vjezd do Jeruzaléma na oslátku, připraveném právě pro Mesiáše. A hned potom následuje výtržnost na chrámovém nádvoří, ale také relativizace a problematizace chrámu - opět v návazání na prorockou tradici (srv. začátek Izaiáše).

06

Politický charakter Ježíšova evangelia (to je třeba odlišovat od evangelia o Ježíšovi resp. o Kristu) je nesporný, i když pro naše chápání zvláštní. Ohlašuje přicházející Boží království, ale zároveň vyzývá ke změně smýšlení („pokání“, METANOIA) a k naprostému spolehnutí na onen příchod, na „to přicházející“ (to je „víra“ v tom pravém smyslu). Mluví o „pokolení cizoložném a hříšném“, ale zakládá si na tom, že zvěst vyřizuje na prvním místě chudým. Dokonce jde tak daleko, že své poslání zaměřuje jakoby zejména na hříšníky a cizoložnice, neboť - jak říká - lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní.

07Někteří tzv. lepší lidé (např. farizeové a zákonníci) o něm říkají, že to je „žráč a pijan vína“, že má spolky s ďáblem (že vymítá ďábly s pomocí knížete ďábelského) apod. Synoptici si dávají záležet na vypravováních o uzdravování, tam jsou zevrubní. Ale učení Ježíšovo často stojí jakoby stranou. Tak např. u Marka 6,34 máme jen stručnou zprávu: „I počal je učiti mnohým věcem.“ A pak už jen konstatování, že „se prodlilo“ a že lidé mají hlad atd. Zázrak nakrmení zástupů několika chleby jako by byl důležitější než kázání. A přece sám Ježíš relativizuje znamení (např. Mk 8,12).

08

Ježíš dává sebe za vzor a žádá po těch, kdo se k němu hlásí, aby sami sebe zapřeli, vzali svůj kříž a jeho aby následovali. To není politický program, jak mu dnes rozumíme. Ale není to ani nepolitická religiozita - vždyť po zatčení a dokonce ještě po ukřižování mu někteří připomínali, že mluvil o zboření chrámu (Mk 14,58 a 15,29).